

הכתובה והסכמי ממון בנישואין¹

ראשי פרקים

- א. הצורך בכתובה המותאמת לתנאי דורנו
 - ב. הכתובה המסורתית
 - ג. השינויים המוצעים בכתובה
 1. הסכום
 2. הסגנון והלשון
 - ד. הסכם ממון
 - ה. נוסח הסכם ממון בנישואין (הצעה)
 1. הסכם לכבוד הדדי
 1. רקע
 2. נוסח ההסכם המוצע
 3. הערות לנוסח
 - ז. סיום
- נספח: תגובה להצעות
1. הערות עורך (איתמר ורהפטיג)
 2. תשובות המחבר

א. הצורך בכתובה המותאמת לתנאי דורנו

מבירור על הנעשה בבתי הדין עולה, שעל פי רוב כשמגיעה לביה"ד תביעת גירושין שולח ביה"ד את בני הזוג להגיע ביניהם להסכמה על ענייני הממון שביניהם, ורק לאחר מכן הוא ניגש לסדר להם את הגט. בדרך כלל, בני הזוג מחלקים ביניהם את רכושם המשותף, ובמקביל האשה מוותרת על כתובתה. הבעיה במציאות זאת היא, שמי שרוצה בגט נאלץ לוותר, ומי שאינו לחוץ כל כך על מתן הגט, מנצל זאת כאמצעי סחיטה.

נוהל זה, שביה"ד אינו מממש את ההתחייבויות שבכתובה באופן אוטומטי, נובע כנראה משני טעמים. האחד, החשש שאם ביה"ד יפסוק לחובת הבעל בענייני הממון, עלול הגט ליהפך לגט מעושה,² כי הבעל יסכים לתת את הגט כדי להמנע מתשלומים

1. מאמר זה נכתב בעקבות עבודה ממושכת ע"י הרב דוד בן זיון והח"מ, בלוית קבוצת רבנים המשמשים בקודש בקהילותיהם, בוגרי ישיבת הקיבוץ הדתי. עם גיבוש החומר העברנו אותו תחת שבת הביקורת (לפי הסדר הכרונולוגי) של עורכי הדין משה דרורי ודב פרימר מירושלים, הטוענת הרבנית רחל לב מור מאפרתה. כמו כן התייחסו לדברים כב' הדיינים מביה"ד הגדול לערעורים - ה"ר זלמן נחמיה גולדברג וה"ר שלמה דייכובסקי שליט"א. תודתי נתונה לכולם. עם זאת, הדברים הנכתבים להלן הם על אחריותי בלבד.
2. גט מעושה הוא גט שנכפה על הבעל לתיתו, והוא פסול שהרי הגט חייב להנתן לרצונו של הבעל. כאן, חיוב הממון יוצר לחץ על הבעל לתת את הגט. ע"ע תוס' כתובות ע,א ד"ה יציא ואנצ' תלמודית בערך 'גט מעושה'. יש לציין שעצם חובת הבעל לשלם את הכתובה אינה בבחינת כפייה שיוצרת גט מעושה, אלא הסכומים הנוספים המפורטים בכתובה עלולים להביא למצב של כפייה בגט. עוד יצויין כי הרב הראשי לישראל, הרי"מ לאו שליט"א, תמך בפסקו בביה"ד הגדול לערעורים מיום כח באד"א תש"ס, לממש את כל התחייבויותיו של הבעל בכתובה.

יתרים. לכן נמנע ביה"ד מלהפעיל כפיה כלשהי בשעת הדין, בעיקר אם היו בכתובה התחייבויות של תוספת כתובה בסכומים ניכרים.

הטעם השני להיווצרות מציאות זו הוא המצב שנוצר לאחר חרם דרבינו גרשום. הטעם לכתובה "כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" (כתובות לט, ב) הוא פחות רלוונטי כיום, לאחר שחדר"ג אינו מאפשר לגרש אשה בעל כורחה. יכולה היא לסרב לקבל את הגט, גם אם הבעל ירצה לתת לה את כתובתה. ממילא אין משמעות לסכום הכתובה.

מצב זה יוצר מציאות משונה, כשבית הדין עצמו אינו משתמש בכתובה, והיא נותרת כאבן שאין לה הופכין. אם כן, לשם מה נכתבת הכתובה אם אין בה שימוש כלל? הלא אין מדובר כאן על חיוב שמקורו בדיני איסור והיתר, אלא, על תקנה ממונית שנועדה לסייע לבני הזוג לחיות בשלום, ובמקרה של פירוד, ח"ו, להיפרד בצורה אנושית?

אם תקנת חז"ל אינה נותנת כיום מענה לאותם דברים שעמדו לעיני חכמים בעת תקנם את התקנה, הרי שעלינו לחפש דרך לתקן הדבר. כמובן, הדרך חייבת להיות מפולסת ומעוגנת היטב בתוך עולם ההלכה. אך לחתום על הכתובה בשעת הנישואין ולהתעלם ממנה לחלוטין בשעת פירוד, ל"ע, זו אינה דרך נכונה לדעתי, בעיקר משום שצצות בעיות ממוניות למכביר בין זוגות שנפרדים, והכתובה שוב אינה משמשת כמענה לבעיות אלו ברוב רובם של המקרים.

משום כך, אני מבקש לבחון, האם יש מקום להציע תוספות ושינויים בכתובה, כדי שיישמרו אותם ערכים בסיסיים שעמדו לנגד עיניהם של חז"ל. ברצוני להדגיש, כל ההצעות שלפניכם מעוגנות בתקנות חכמים; לכל אחת מהן הבסיס ההלכתי, עליו היא נשענת, כפי שציין בגוף המאמר. אין כאן נסיון רפורמי לגבש הלכה חדשה, אלא להציע מודל חדש להסכמי הנישואין, שאמור לענייד לבטא את רוח ההלכה, וכולו מעוגן בהלכה המקובלת מדורי דורות.

כידוע, אחוז מקרי הגירושין עולה בעולם כולו. בתוך הסטטיסטיקה הזאת כלולה גם ישראל, וגם הציבור הדתי. ברור שבעת הזאת אנו מחוייבים כפליים לבחון אלו שאלות מתעוררות בשעת פירוד, וכיצד עולם התורה נותן מענה לשאלות השונות המתעוררות בימינו. הלא תורתנו תורת חיים היא ואף נצחית, ואנו צריכים לדלות ממנה מענה גם לבעיות השעה, בעיקר כשהחוק במדינה מכיר רק בגירושין ע"פ דין תורה, וממילא אין לאזרח ברירה אלא להזדקק לשירותינו. ככל שנצלית, יגדל בכך קידוש השם בעולם, ויאמרו הכל "עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר" (ישע' מט, ג).

ב. הכתובה המסורתית

מעיון בסוגיית הכתובה³ עולה בפנינו תמונה כוללת של התפתחות תקנת הכתובה בישראל. שני שלבים מרכזיים היו בהתפתחות זו, ובשלב השני היו גם שלבי ביניים:

הנוהג הקדום היה שהנושא אשה מניח סכום, המכונה בתורה 'מוהר הבתולות', לטובת האשה⁴, כנראה כביטוח למקרה גירושין או אלמנות, וכדי שיהיה לאשה סכום ראשוני למחייתה לאחר הפירוד. בשלב מסויים נוכחו לדעת שלמנהג זה יש גם חסרונות - זמינות הכסף מביאה לידי קלות דעת בהחלטת הבעל לגרש את אשתו, שהרי כבר

3. כתובות פב, ב. בירושלמי פ"ח הי"א: "חזרו והתקינו שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו" - גם זו תקנה משלימה באותה רוח - כיון שנושא ונותן בכסף הכתובה, אין הוא זמין אצלו וקשה בעיניו לגרשה.

4. ראה ספר השטרות לאשר גולאק, עמ' 72 ואילך.

שילם לה את כסף הכתובה. לפי פירוש אחר בסוגיה, הצורך להעמיד סכום זה מיידית עם הנישואין הרתיע את הבעלים מלשאת אשה מחוסר היכולת הכלכלית להעמיד סכום זה. חסרון נוסף היה בכך, שזמינות הכסף עלולה היתה להביא לידי בזבזו בטרם עת ע"י האב, היורשים, או קרובים אחרים (בהתאם למקום בו היה נשמר הכסף לטובת האשה).

עקב חששות אלו נוצרו שלבי ביניים של אופנים שונים של שמירת כסף הכתובה, עד שבא שמעון בן שטח ותיקן, שהבעל רק ישעבד עצמו לסכום זה, ולא יתנו בפועל. באופן זה אי אפשר לבזבז כסף זה; וגם קשה בעיניו להוציאה, שהרי הכסף לא זמין אצלו. מעתה, אין הבעל צריך להעמיד סכום זה מיד בתחילת חיי הנישואין, כשבדרך כלל עדיין יכולתו הכלכלית מוגבלת.

אנו מוצאים כאן שתי מגמות שונות. מחד גיסא, רצון לבטח את האשה בכסף השמור לה לעת צרה; ומאידך, כדי להקשות על הבעל לגרש את אשתו, תקנו שהכסף לא יהיה זמין אצלו, ועל ידי כך יירתע מלהוציאה.

הצורך במגמה השנייה - להקשות על הבעל לגרש את אשתו - נעלם עם תקנת רבינו גרשום מאור הגולה, שאין אשה יוצאה אלא לרצונה. ממילא, גם אם יהיה קל בעיניו להוציאה, היא לא תסכים עד שיישר הדבר בעיניה.⁵ לעומת זאת, המגמה הראשונה ודאי שייכת גם כיום, מתוך דאגה לאשה הנותרת לבדה.

ג. השינויים המוצעים בכתובה

1. הסכום

סכום הכתובה (היינו עיקר כתובה, למעט התוספת שמקבל עליו הבעל מרצונו) נלמד מפרשת מפתה (שמות כב, טז),⁶ שם מוזכר המושג 'מוהר הבתולות'. הסכום עצמו נלמד מפרשת אונס (דברים כב, כח), והוא: חמישים שקל. סכום זה תורגם ע"י חז"ל למאתיים זוז, וכמובא ע"י הר"מ כשר בתורה-שלימה בשם רבינו מיוחס: "זה ששינו בתולה כתובתה מאתיים זוז - לפי שכל כסף האמור בתורה הוא סלע צורי, והוא ד' זוזים; נמצאו חמישים כסף - מאתיים זוז." בהערכת מאתיים זוז כיום, נחלקים הפוסקים עד כדי הפרש פי 20 בין השיטות השונות.⁷

סכום נוסף בכתובה הוא הנדוניה, שיסודה בנכסים שהכניסה הכלה מבית אביה, בין בכסף, בין במטלטלים. נכסים אלה נאמדים לפי שוויים, אך נהוג היה להוסיף לאומדן זה, משום כבוד הכלה ומשפחתה. נוהגים אף לכתוב סכום קבוע, גם אם לא הכניסה הכלה מאומה (פרטים בטור אה"ע סי' סו). כיום נוהגים האשכנזים לכתוב מאתיים זקוקים כסף צרוף, וכוללים בזה מה שהכניסה לו ומה שהוסיף כנגדה. אצל הספרדים יש נוהגים לכלול הכל בסכום אחד, יחד עם תוספת הכתובה. גם 'תוספת כתובה', שהיא התחייבות שמקבל עליו הבעל מעבר לחיובי עיקר הכתובה והנדוניה, נרשמת לעיתים רבות בסכומים גבוהים, על מנת לייקר את שמה של המשפחה. לעיתים נרשמים סכומים

5. עיין דרכי-משה אה"ע סו, א וברמ"א שם סע' ב.

6. ר"א אבן עזרא הביא שם בפירושו הקצר: "כמוהר הבתולות", ולא 'מוהר הבתולות' - תוספת הכ' וכן האות ה' שבמלה זו יוצרות ביחד כה - 25 זוזי צורי. או: כמוהר = כמו ר = 200 (זוזי מדינה).

7. עי' טור ושו"ע אה"ע סי' סו ובנו"כ; 'הנישואים כהלכתם', לרב בנימין אדלר עמ' ש ואילך. בחזור שיצא ע"י עמותת 'צהר' מביא הרב מיכה הלוי את תמצית דעות הפוסקים בהערכת הסכומים המצויינים בכתובה כדלהלן: עיקר כתובה (מאתיים) והנדוניה (מאתיים זקוקים כסף צרוף) - לשו"ע 2,207 ש"ח; לרמ"א, לפי 'נחלת שבעה' 2,845 ש"ח, ולפי החזו"א 44,460 ש"ח. ועי' תחומין טו עמ' 98-99 במאמרו של ד"ר זרח ורחהפטיג על תקנת הרבנות הראשית לישראל בדבר שיעורה של הכתובה (50 ל"י בשנת תשי"ד).

דמיוניים כאלה, שיש מקום לאומדנה שהבעל מעולם לא התכוון לשלם בעת שיזדקק לכך. ממילא, נותרה האשה בלי בטחונות מספיקים לעת שתזדקק להם, שהרי גם לגבי עיקר כתובה (מאתים זוז) יכול הבעל לטעון "המוציא מחברו עליו הראייה", ולהסתפק בהערכת שווים של מאתיים זוז בערך הנמוך ביותר.

ברור אפוא, שברוח תקנות חז"ל עלינו לתקן מצב זה. כיום, בעת משבר, כשעומדים לפני גירושין, מתחיל משא ומתן כמה יתן הבעל לאשה כדי שזו תקבל את הגט, והדבר מלווה בסחיתות כספיות מהצד המעוניין יותר בגט. דווקא הסדרת ענייני הממון בעת הנישואין ע"י הסכם מסודר, תואמת את רוח תקנות חכמים, ועשויה להועיל להסדרת הגט במהירות גדולה יותר.⁸ אשר על כן, מוצע בנוסף לכתובה לחתום על הסכם ממון המסדיר את חלוקת הממון ביניהם כפי שיבואר להלן. כיום קיים במדינה חוק לאיזון המשאבים בין בני הזוג, ובמקרים רבים ביה"ד מקבל את חלוקת הממון ביניהם ע"פ חוק זה.⁹ הצעתנו היא, להקדים ולחתום על הסכם חלוקה זו בשעת הנישואין, כשהאמון בין בני הזוג הוא בשיאו, ולא בשעת משבר, כשהחשדנות מרובה והמצב מזמין סחטנות מצד אחד וכניעה מהצד החפץ בגט.

2. הסגנון והלשון

ישנם כמה ביטויים בכתובה הדורשים עיון. הכינוי 'בתולה' לכלה הוא בזמנו בעייתי. אמנם הוא נחוץ על מנת לקבוע את גובה כתובתה, שכן בתולה - כתובתה מאתיים, ואלמנה או מוכת עץ - מנה.¹⁰ אבל העיסוק בנושא זה במעמד החופה מעלה שאלות מורכבות. על כן, נראה שכדאי בימינו להימנע מהגדרה זו, ולכנות בשם כולל את כל הכלות שנישאות בפעם הראשונה בכינוי כולל, כגון 'הכלה היקרה' וכדומה. גם אם הכלה אינה בתולה, הרי רשאי הבעל להתחייב למאתיים. ואם יתעוררו ספיקות לגבי גמירות דעתו של הבעל באשר להתחייבותו זו - יש לזכור, שבין כך איננו יודעים להמיר בוודאות את שוויים של מאתיים זוז אלא לערכי ימינו, עד כדי כך שהפער בין הדעות מגיע לאלפי אחוזים. משום כך לא נראה לי משמעותי אם נכתוב בכתובה מאה או מאתיים מבחינת גמירות הדעת של הבעל.

יש נוסחי כתובות שבהם מתחייב הבעל שלא לצאת מהארץ צפונה מ'ארם צובא' (חלב שבסוריה) ודרומה מ'נוא אמו' שבמצרים, ללא רשות האשה. כיון שהתחייבות זו לאי נטישת הבית הינה הגיונית בכל דור, אנו חייבים לנסח התחייבות זו מחדש; או לוותר עליה לגמרי. מתוך הנחה שכיום נסיעה מהבית למרחקים גדולים אינה נדירה, ואי אפשר שניתן כלי בידיה של האשה שתוכל על ידו לעקר את יכולת הפעילות של הבעל.

ענין נוסף לענות בו הוא לשון הכתובה, הנכתבת בארמית. בזמנו, היתה זו הלשון המדוברת בקהילה המרכזית של עם ישראל. לכאורה, עם השתנות עובדה זו היה מקום לשנות גם את לשון הכתובה. יש אומרים, שעדיף שהנוסח ישאר בארמית, כדי למנוע

8. [ואם כך, היא הנותנת: מה שבאה הכתובה למנוע, שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, יבואו ההסכמים ויבטלו! - הערת עורך (א.ד.)]

תגובת המחבר: אדרבה! כשהבעל ידע שיצטרך לוותר על מחצית רכושו, הוא יירתע מלגרשה. אך אם המצב דורש זאת, תימנע הסחטנות המתלווה לתהליך הגירושין.

9. ע"י מאמריהם של הרבנים דייכובסקי ושרמן שליט"א בתחומין יח (עמ' 18 ואילך) ויט (עמ' 205 ואילך).

10. צריך עיון אם השימוש בטמפונים משנה את מעמד האשה לענין זה, שכן לפי תוס' רי"ד כתובות יא, ב - "הממעכת בתולה באצבעה לא הפסידה מאתיים, דדוקא דרוסת איש ומוכת עץ, לרבנן, הפסידה המאתיים. אבל במיעוד, לא הפסידה המאתיים, כיון שאין כוונתה אלא שלא להצטער תחת בעלה."

אותן הרגשות לא נעימות שהזכרנום לעיל.¹¹ אולם ברור, שלא זאת היתה כוונת חכמים, שהרי הם תיקנו כתובה דווקא בלשון המדוברת בימיהם. לכאורה נראה שהיא הנותנת שבימינו תתורגם הכתובה לשפה המדוברת.¹² אולם כיון שלא כל ביטוי בכתובה ברור לנו תרגומו במאת האחוזים, מוצע לא להשמיט את הנוסח הארמי המסורתי, אלא לכתוב באותו שטר את הנוסח הארמי המקורי ואת הנוסח העברי, ואף לציין שבכל מקרה של מחלוקת פרשנית, הנוסח הארמי הוא המחייב.

הנוסח העברי המוצע הוא כדלהלן:

ב	בשבת, ב	לחודש	, שנת	לבריאת עולם, למניין שאנו
מונים בק"ק	תבנה ותכונן, במדינת ישראל, אנו מעידים איך החתן	אמר לכלה	למשפחת	היי לי לאשה כדת משה
למשפחת	ואני על דברתי, בעזרת ה', אעבוד ואכבד ואזון ואפרנס אותך, כדרך בני ישראל,	העובדים ומכבדים וזנים ומפרנסים את נשותיהם באמונה. ואתן לך מוהר הבתולות כסף מאתיים זוז. וגם אני מתחייב לך על המזונות, הכסות וכל הוצאותיך הראויות לך כתקנת חכמים, וחי אישות כדרך כל הארץ. ונתרצתה הכלה ותהי לו לאשה. והסכימו ביניהם לחיות באהבה ואחוה שלום וריעות. הנדוניה והתוספת הכל קיבל עליו החתן בסך צמוד למדד. עוד התחייב לה שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה בחייה כחרם דרבנו גרשום. וכך אמר החתן:	אחריות שטר כתובה זה על כל הכלול בו קבלתי עלי ועל יורשי אחרי להיפרע מכל מיטב נכסי וקנייני שיש לי תחת השמים, שכבר קנייני לי, או שעתידי אני לקנותם. בין נכסים שיש להם אחריות בין נכסים שאין להם אחריות, כולם אחראים וערבים לפרוע מהם שטר זה על כל הכלול בו, ממני ואפילו מגלימה שעל כתפיי בחיי ובמותי מעתה ועד עולם. אחריות זו אינה לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, אלא ככל שטרי כתובות הנוהגים בישראל כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל. וקנינו מן החתן, לכלה היקרה	שריר ובריר וקיים.
חתימות העדים:	עד.	עד.	עד.	וגם אני החתן מודה ומאשר את כל הנ"ל, ובאתי על החתום ביום הנ"ל.

מספר הערות על הנוסח המוצע:

- א. במקרים בהם נישואים אלה אינם ראשונים לאשה, או שהיא גיורת, חשוב להוסיף את מעמדה, כי הדבר חשוב לדיני אישות.¹³

11. [מנהג ישראל הוא לחצוץ בין הקידושין לנישואין בקריאת הכתובה בפומבי. במעמד זה לא יעלה על הדעת לפרוס בפני ציבור החוגגים את כל פרטי "העיסקה" שבין בני הזוג בשפה פשוטה ומובנת. מסתבר שלכתובה יש, מלבד היותה "חוזה עיסקי", גם משמעות סמלית וביטוי לקדושתם של חיי הנישואין. גם אם האלמנט העיסקי שבכתובה פג מאז הנהגת חדר"ג, עדיין האלמנט הסמלי והקדושי לא נס ליחו, ואולי משום כך אין מקום לשינויים. - הערת עורך (א.ד.).]

תגובת המחבר: אינו מבין איזה אלמנט סמלי וקדושי יש בהקראה זו!!

12. ע"י אגרות-משה אה"ע ח"ד סי' צ, שכתב שלכתחילה רצוי לכתוב את הכתובה גם באנגלית (שפת המקום) בצד הנוסח הארמי. ע"י עוד שו"ע חו"מ מה, ב-ג ואה"ע סא, יג וסי' סו סעיפים א ויג - משמע שם שתנאי הוא שהעדים והחתן יבינו את לשון הכתובה ואת משמעותה.

13. [האם זהו ביטוי שנעים לשומעו יותר מאשר "הבתולה המהוללה"?! - הערת עורך (א.ד.).]
תגובת המחבר: יש להבחין בין החרג לבין הכתובה הרגילה. נוהגים שלא להקריא כינוי זה בקול רם.

- ב. אמנם, שטר הכתובה הוא בעיקרו כתב התחייבות של הבעל, אך מאז ומתמיד לא נמנעו מלדווח שהכלה נתרצתה להיות אשתו. על כן, לכאורה אין מניעה להוסיף משפט דקלרטיבי, ששני בני הזוג הסכימו לחיות ביניהם באהבה וכו'. המשפט לקוח משטר השידוכין המסורתי.¹⁴ יש בו ערך מחנך, ותו לא. ככל שאנשים יצהירו אחד לשני על כוונתם לחיות באהבה ואחוה וכו', הדבר יחלחל בתוכם פנימה. כמובן, משפט זה אינו הכרחי, וניתן להשמיטו אם הדבר נדרש.
- ג. בנוסח העברי אנו מציעים לא לפרט את ערכה של הנדוניה, אלא לכתוב רק את הסכום הכולל של כל חיובי הכתובה, שהוא הסכום המחייב בסופו של דבר.
- ד. בכתובות הספרדיות נהוג בחלק מהקהילות להוסיף גם התחייבות בשבועה, ויש להוסיף זאת לנוסח.

ד. הסכם ממון

הסכם הממון בא להציע חלוקת ממון בין הבעל לאשה, השונה מהמקובל בהלכה. להלן כמה הערות מקדימות:

א. כיום, נשים רבות עובדות ומפרנסות את משפחותיהן. לא פעם הן מהוות גורם מפרנס יותר משמעותי מהבעל. על פי דין, כל מה שקנתה אשה קנה בעלה, והוא מחוייב לה רק באותם דברים שתקנו לה חכמים - מזונותיה, קבורתה ופרקונה - כל זמן היותם נשואים, וכתובתה, לאחר שהיא נותרת לבדה (גרושה או אלמנה). אמנם בעת פירוד, ל"ע, נכסי המלוג ונכסי צאן הברזל, שאותם הביאה האשה עמה, שייכים לה ע"פ דין. אולם אי אפשר להתעלם מכך שאצל משפחות רבות מצטבר רכוש ניכר שנרכש לאחר הנישואין ע"י שני בני הזוג. בחלק לא מבוטל מהמקרים אין זה סביר שכל הכנסות האשה יממנו רק את מזונותיה, וכל מה שנרכש לאחר הנישואין מכספי שניהם יהיה שייך רק לבעל.

כמו כן, עלינו להכיר בכך שמעמד האשה בתוך המשפחה השתנה לחלוטין, גם אצל אנשים יראי שמים. לכן, אנו יכולים וצריכים לראות באשה שותפה מלאה ברכוש המשפחה. גם אם שימשה האשה כעקרת בית, ורק הבעל פירנס את המשפחה, יש לאשה זכות ברווחי הבעל, כי היא זו שעסקה בצרכי הבית. ולהיפך, אם היא יצאה לעבודה, הרווחים שהרוויחה שייכים לשניהם. נראה לעניות דעתי, שסגנון השותפות המליאה בנכסי הבית תואם כיום את השקפת רוב הציבור - דתי כחילוני.

על כן, מוצע בזאת שהבעל יאמר את נוסח ההסתלקות המבואר במשנה בכתובות פג,א, בין קידושין לנישואין, כמבואר להלן. נוסח ההסתלקות יוצר מצב שאין הבעל זוכה אוטומטית בפירות נכסי המלוג, ובעת הצורך, יוכלו בני הזוג להתחלק ברכוש זה באופן שווה, וכמו כן בזכויות השוות כסף, כגון: זכויות פנסיה, קרן השתלמות וכדו'.

ב. במציאות זו, שהאשה נוטלת מחצית מהרכוש המשותף, אין זה סביר שהיא תקבל גם את כסף הכתובה והנדוניה והתוספת. על כן, מוצע שהאשה תוותר על זכותה לקבל את כסף הכתובה על כל מרכיביה - כתובה, נדוניה ותוספת הכתובה - בתנאי שסכום זה נמוך ממחצית הרכוש. אם אין הדבר כך, חייב הבעל עדיין בכל חיובי הכתובה.

ג. בעת פירוד, הבעל חייב מן הדין במזונות הילדים. כיון שמוצע בזה לחלק את כל הרכוש (מלבד מה שכל אחד הביא לנישואין ממקורות חוץ, כמבואר בגוף ההסכם), הרי

14. [על מעמדו ההלכתי של שטר זה, ראה תחומין יא עמ' 303 ו-יח עמ' 25. אולם דומה, שאין ללמוד מנוסח הנכתב ונאמר בתוך חוג המשפחה המצומצם לנוסח המתפרסם בריש גלי - הערת עורך (א.ד.ת.)]

שאנו צריכים התייחסות חדשה גם לנושא זה, שהרי הבעל לא נשאר עם רכוש המשפחה, אלא הכל מתחלק ביניהם. על כן מוצע שהאחריות למזונות הילדים תיקבע לאחר שתיבחן יכולתם הכלכלית של שני בני הזוג לאחר הגירושין, ולאחר חלוקת הרכוש ביניהם. כמובן, יש לקחת בחשבון את יכולת ההשתכרות של כל אחד מהם.

ד. מטרה נוספת שעמדה לנגד עינינו בהצעה לחתום על הסכם הממון, היתה להפריד בין הדיון על הגט לבין הדיון הכספי. ע"פ הדין אין האשה יכולה לתבוע מהבעל כספים כל עוד היא נשואה לו, שהרי אין הסכומים השונים הנקובים בכתובה עומדים לזכותה אלא לאחר הגירושין. מאידך גיסא, לא פעם האשה נאלצת לעזוב את הבית גם לפני קבלת הגט. במקרה כזה היא נותרת ללא הנכסים שהביאה (נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל) וללא כל הרכוש שנרכש על ידם (אם כי, הבעל עדיין חייב במזונותיה). ע"י ההסכם הם יכולים להיכנס להתדיינות בעיניים אלו, גם ללא קשר למתן הגט. כמובן, אין הכוונה שבכל אי הבנה או ריב פעוט ידרוש אחד מבני הזוג לממש את ההסכם. בגוף ההסכם נמצאות ההגנות, כדי שהשימוש בהסכם זה יהיה בצורה סבירה.

לשיטה זו יש יתרון נוסף - בשעת משבר החשדנות גוברת, וקשה להגיע להסכמה אפילו בדברים פעוטים. מכאן הדרך קצרה לעיכוב ההסכמה לנתינת הגט או לקבלתו. ההפרדה בין הדיון הכספי לבין נתינת הגט עשויה להסיר גורם מעכב זה, וכן למנוע סחטנות כספית בזמן הדיון על הגט.

ה. חלק מהשיקולים שמניתי לעיל הינם שיקולים שקשה לפרוס אותם בפני בני הזוג בעת שהם עומדים באהבה ובאחוה תחת לחופה. משום כך, הצעתי היא לפנות אל בני הזוג כבר בעת הירשמש לנישואין במכתב שיבאר את רוחו של ההסכם. בצד ביאורה של הכתובה, יש אפשרות לבאר לבני הזוג, שאמנם כעת הכל מלא תקוה וציפיה לבנין של אהבת עולם. אך בהכירנו באפשרות של פירוק המשפחה - ולדאבוננו, אנו יודעים שהדבר קורה מדי פעם - על כן, טוב שניסוח הסכמות אלו נעשה דווקא בשעה של אמון הדדי מירב, כדי שיישע לנו אם נזדקק לו, בשעות קשות יותר. הסכמים אלו משמשים כסגולה לאריכות החיים המשותפים בשלום ובשלחה. בהזדמנות זו יש להדגיש לבני הזוג, שלמסמך שעליו הם עומדים לחתום יש תוקף משפטי מחייב.

להלן נוסח ההסתלקות המוצע, והמבוסס על נוסח המשנה בכתובות דף פג,א, ואשר אותו יאמר החתן לאחר הקראת הכתובה:

דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן ובפירות פירותיהן מעתה ועד עולם, הן מנכסייך שיהיו לך בעין בשעת הנישואין והן מאלה שיבואו לרשותך לאחר הנישואין. כל זה פרט לחלקי בעיזבונך כפי הקבוע בחוק הירושה.

הקראה זו חייבת להאמר לפני שבע הברכות כשייראה הדבר למסדר החופה. החתן אומרם לכלה בפני שני העדים, אך בצנעה באופן שהציבור לא ישמע זאת.

ה. נוסח הסכם ממון בנישואין (הצעה)¹⁵

נערך ביום _____	לחודש _____	שנת _____
בין _____	(להלן: "האיש")	
שם האיש _____	מספר תעודת זיהוי _____	
לבין _____	(להלן: "האשה")	
שם האשה _____	מספר תעודת זיהוי _____	

15. לפני חתימת ההסכם יש לשים לב למחוק את המיותר בסעיפים ב, ז.

הואיל והאיש והאישה (להלן בהסכם זה "בני הזוג") הסכימו ביניהם להינשא זה עם זה בחופה וקידושין כדת משה וישראל.

והואיל ובני הזוג מעוניינים להסדיר עם נישואיהם את יחסי הממון ביניהם ויחסים אחרים ביניהם כפי שיפורט להלן בהסכם זה.

והואיל ובני הזוג הסכימו שעם הנישואין יחול ההסדר המפורט בהסכם זה לגבי יחסי הממון שביניהם הן על נכסי האיש הן על נכסי האשה, הן לגבי רכוש שמקורו בכספים של כל אחד מהם מלפני הנישואין והן לגבי כל מה שיתווסף לאחר הנישואין. הן מה שירכשו שניהם ביחד והן מה שירכוש כל אחד מהם לחוד בין מקרקעין בין מטלטלין בין מעות, הן נכסים שאינם בעין כולל חובות, לרבות זכויות למיניהם מכל סוג שהוא.

לפיכך סוכם בין בני הזוג כדלקמן:

- א. המבוא להסכם זה מהווה חלק בלתי נפרד הימנו.
- ב. הסכם זה יכנס לתוקפו מיד עם נישואי הצדדים זה לזה בחופה וקידושין כדת משה וישראל.
- ג. האיש מוותר על הזכויות המגיעות לו בנכסי האישה ע"פ דין תורה, ע"י שיסתלק מנכסי האישה בין חופה לקידושין ויאמר את נוסח ההסתלקות כדלקמן: דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירות פירותיהן מעתה ועד עולם, הן מנכסיך שיהיו לך בעין בשעת הנישואין והן מאלה שיבואו לרשותך לאחר הנישואין. כל זה פרט לחלקי בעיזבונך כפי הקבוע בחוק הירושה.
- ד. "יום הקרע" הוא היום בו הודיע בכתב רשום, אחד מבני הזוג לבן הזוג השני על רצונו לממש הסכם זה.

הסכם יחסי ממון בין בני הזוג

לצורך בניית אמון בין בני הזוג, וברוח שוויונית והוגנת, בני הזוג מסכימים בזה כדלקמן:

- א. 1. הנכסים, הכספים, והזכויות שהיו לכל אחד מהם ערב הנישואין, ימשיכו להישאר בבעלותו של אותו צד שהיו שלו, גם במהלך הנישואין וגם במקרה של פקיעת הנישואין בין הצדדים חו"ח מכל סיבה שהיא. לבן הזוג השני אין ולא יהיו שום זכויות או טענות ביחס לאותם נכסים, כספים ו/או זכויות מכל סוג שהוא. גם אם ישתמשו ויחזיקו במשותף בנכסים אלו במהלך חיי הנישואין.
2. פירות או כל ריוח אחר, מאותם הנכסים הנזכרים בסעיף א.1. הנמצאים בעין ביום הקרע, ירשמו לטובת בעל הנכס הנ"ל. כל שימוש בפירות במהלך חיי הנישואין לא יחושב בעת חלוקת הנכסים.
- ב. מצורפת בזה כנספת, שהוא חלק מההסכם, רשימה מפורטת של הרכוש שכל צד מביא (סעיף זה אינו חובה למילוי ויש למוחקו במקרה שלא משתמשים בו).
- ג. כל מתנה או ירושה שתינתן לאחד מהצדדים בין במטלטלין בין במעות או במקרקעין או כל דבר ערך, תהיה בבעלותו של אותו צד בזמן חלוקת הרכוש בין הצדדים (אולם הצד שכנגד יהיה זכאי להשתמש בהם או לאכול פירותיהם במהלך הנישואין).
- ד. בכל מקום בו יירשם הנכס לאחר הנישואין על שם שני הצדדים במשרד רישום רשמי, כגון: לשכת רישום המקרקעין, משרד הרישוי, בנק וכדו', יהווה הדבר הוכחה לכך שהנכס משותף לשני הצדדים, אף אם מקור המימון היה על ידי צד אחד או על ידי שניהם בחלוקה בלתי שווה, פרט למימון שמקורו בנכסים שהוזכרו בסעיף א' או נכסים שבאו מכוחם. במקרה זה יחולק הנכס באופן יחסי למקורות המימון.

ה. כל מטלטלין ו/או מקרקעין שיירכשו ע"י אחד מבני הזוג או ע"י שניהם ביחד במהלך הנישואין (למעט מה שנזכר בסעיפים א-ג), יחולק שווה בשווה, מחצית לכל צד. בחלוקה זו יחושבו גם זכויות עתידיות כגון: פנסיה, פיצויי פרישה, ביטוח, קרנות נאמנות, קרנות השתלמות, קופת תגמולים וחסכוניות. ביצוע תנאי זה ביחס לדירה המשפחתית, הוא בכפוף להבטחת מדור לילדים הקטינים בהתאם לסעיף 40א (רבתי) לחוק המקרקעין התשכ"ט 1969.

ו. החלוקה המוזכרת בסעיף ה, תבצע 180 יום לאחר "יום הקרע" ע"י בני הזוג (להלן: "יום החלוקה").

ז. במקרה ולא תהיה הסכמה בין הצדדים על החלוקה, ימנו הצדדים בורר לביצוע החלוקה. בהעדר הסכמה על אישיות הבורר, ימונה הבורר על ידי בית הדין הרבני / גורם אחר (חובה לרשום שם הגורם): (מחק את המיותר).

ח. חתימת הצדדים על הסכם זה מהווה כחתימה על הסכם בורות לכל דבר וענין.

ט. דחייה במינוי הבורר לא תהווה עילה לדחיית יום החלוקה.

י. האיש והאשה מתחייבים לשאת במזונות ילדיהם המשותפים, כדלקמן: בני הזוג מסכימים שערכאה מוסמכת תהיה רשאית להטיל את תשלום המזונות על שני ההורים בשיעור יחסי להכנסותיהם מכל מקור שהוא, לאחר ניכוי הוצאות המחייבה האישיות של כל אחד מהם. וזאת, מבלי להתחשב ברשות מי יהיו הילדים.

יא. האשה מקבלת על עצמה בזאת שדמי הכתובה (הנדוניה והתוספת, אם ישנם) יהיו כלולים בתוך מחצית הרכוש שהיא תיטול, בתנאי שערך מחצית הרכוש יהיה גדול או שווה לערך הכתובה הנ"ל.

יב. כל ההתחייבויות בהסכם זה הן בשעבוד גוף, ונעשו בב"ד חשוב לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות אלא ככל שטרי ממון הנוהגים בישראל כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל. תוקף הסכם זה כתוקף כל שטרות כתקנת חז"ל בביטול ובפסול כל המודעות ומודעי מודעות והעדים עליהם על כל הנ"ל קיבלו הצדדים בקנין המועיל על כל דבר לפי ענינו ובשבעה.

ההסכם יקרא על ידי שני הצדדים. הצדדים מודיעים בזאת כי הם חותמים על ההסכם ברצונם החופשי וללא כל אילוץ, לאחר שהבינו את כל הכתוב בו. סעיף שאינו מוסכם ימחק על ידי העברת קו עליו וחתימת שני הצדדים בראשי תיבות על יד המחיקה. כל שינוי של הסכם זה יעשה בכתב בלבד ובאישור הערכאה המוסכמת.

ועל זה באנו על החתום:

האיש: _____ האשה: _____

חתימת עדי הקנין: _____ עד א: _____ עד ב: _____

חותמת רשם הנישואין או גוף מוסמך אחר: _____.

להלן הערות על סעיפים שונים בהסכם:

א. במבוא, בסעי' ד. מוצע ש"יום הקרע" ייקבע ע"י שליחת מכתב רשום, כדי למנוע ויכוח מה נאמר ומה לא נאמר, ולמה התכוון מי שאמר.

ב. בהסכם, בסעי' א ו-ג - הרעיון הוא שכל מה שהכניס אחד מבני הזוג ממקור חיצוני שאינו שייך למוסד הנישואין, שמור לו למקרה שתפרדנה דרכיהם. לכן, גם הפירות מאותם הנכסים שיהיו בעין ביום החלוקה תהיינה לבעל אותו נכס. לעומת זאת, אם השתמשו בני הזוג במהלך חיי הנישואין בנכס, והוא התבלה, אפילו עד כדי אובדנו,

- או שהשתמשו בפירותיו, לא יוכל בעליו לדרוש לחשב אותו לפי ערכו המקורי. חיי השותפות הם מלאים, ואי אפשר עבור מי נעשתה כל הוצאה.
- ג. לפעמים לצורך השגת הלוואות וכדו' יש צורך לרשום נכס מסויים על שם שני בני הזוג. לשם כך בא סעי' ד, בהדגישו שרישום כזה קובע שאכן נכס זה שייך לשניהם, להוציא הנכסים הרשומים בסעיפים א-ג, שגם אם הם יירשמו על שם שניהם, עדיין הם ישתייכו ביום החלוקה לבעל הנכס המקורי. לעומת זאת, אם נשארו פירות בעין ביום החלוקה, ראוי שיינתנו לבעל הנכס.¹⁶
- ד. סעי' ב הוכנס בעיקר למקרים בהם בני הזוג הם בעלי רכוש רב לפני הנישואין. יתכן שלא מעט זוגות ירתעו מהכנת רשימה כזו, ואז הנכון הוא, להעביר עליו קו.
- ה. בסעיף ה ישנה הסתייגות הבאה להגן על ילדים קטינים, שמא חלוקת הנכסים בין ההורים תגרום למכירת הדירה בה הם גרים. בחוק המקרקעין של מדינת ישראל מצוי סעיף המגן על הקטינים (עד גיל 18) מפני מקרה כזה. אחריות זו היא ביסודה מוסרית, והיא מוטלת על ההורים מתוקף החלטתם להתחתן ולהביא ילדים לעולם.
- ו. בסעי' ז-ט היה אולי מקום לקבוע מראש את הבורר, אולם דומה שהדבר מוקדם מדי, וניתן להסתפק בהחלטה על דרך מינויו, כדי למנוע בעתיד כניסה למבוי סתום.

ו. הסכם לכבוד הדדי

1. רקע

גם עם קיומו של הסכם ממון, כנוצר לעיל, עדיין יש חשש לשימוש בגט כמכשיר לסחיטת כספים או טובות הנאה אחרות. רק לעיתים נדירות נמצאה הדרך על ידי בתי הדין לעקוף את סרבנות האשה באמצעות מתן היתר לבעל לשאת אשה שניה ("היתר מאה רבנים"). מאידך גיסא, כשהאיש מסרב, אין מוצא, מלבד כפיה על האיש לתת את הגט. אולם כפייה כזו הינה בעייתית.

גט שניתן באונס - אם אנסוהו שלא כדין, אינו גט. אולם לעיתים ביה"ד אף מצווה לכוף על גירושין. כשחיי הנישואין עולים על שרטון, והאשה טוענת 'מאניס עלי' - לדעת הרמב"ם (הל' אישות יד, ח) כופין את בעלה להוציאה, "שאנינה כשבויה אצלו שתבעל לשנוי לה", וכן היא דעת הרשב"ם (מובא ברא"ש כתובות פ"ו סי' לד); אולם רבינו תם, הרא"ש, הרשב"א, הר"ן ועוד נחלקו עליהם כמובא בטור ובב"י אה"ע סי' עז. בשל מחלוקת זו, כתב הרא"ש (שו"ת מגן): "למה נכניס ראשינו בין הרים גדולים לעשות גט מעושה שלא כדין, ולהתיר אשת איש... וכל המעשה בטענה זו מרבה ממזרים בישראל", וכך נהוג בימינו.

הדרך היחידה לכפיית הבעל לתת גט הינה על פי מש"כ בבית-יוסף (אה"ע סי' קלד) בשם רב מימון נואר: ראובן, שברחה אשתו מביתו, וקיבל על עצמו שאם לא יתן גט, ישלם קנס לאדון העיר - הרי זה גט. כי אין הגט הזה משום אונס, שאנו אומדים שהוא רוצה לתת הגט, ורק חיזק עצמו בהתחייבות זו, בבחינת "נשבועתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך". ואע"פ שאין בידו להחזיק אשה זו, שהרי יצטרך לשלם הקנס, מכל מקום, כיון שרצונו היה לגרשה אנו מניחים שקבלת הקנס היתה רק לחזק עצמו.

נמצא על פי זה, שאונס שהגיע לאדם מחמת התחייבותו, אינו נחשב לאונס. כך עולה גם משו"ת הריטב"א (סי' צו; מובא בבית-יוסף סוף סי' קנד), וכן מתשב"ץ (ח"ב סי' סח) שכתב: "כיון שמעצמו נתחייב בזה, ברצונו הוא מגרש."

16. אמנם על פי ההלכה אם נשחקו נכסי צאן ברזל או אבדו, האחריות חלה על הבעל, אולם דומה שהמנוסח בסעיפים אלה קרוב יותר לרצון הציבור בימינו, והרי בעניינים שבממון רשאים בני הזוג להתנות כפי רצונם.

בניגוד לכך, כתב הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' מ) על מי שהסכים עם קרובי אשתו שאם לא יסכים לגרשה, ישלם קנס אלף דינר; ואח"כ התחרט ולא רצה לגרשה, ורק מחמת יראה זו הסכים לבסוף לגרשה - שזהו גט מעושה ופסול. לדבריו, אין הדבר דומה למי שאונסים אותו למכור ומקבל הממון, שאז אנו אומרים - אגב אונסי גמר ומקני. כאן, לדבריו, הבעל מתחייב לתת ממון, ואפי' בלא מודעה אנו אומדים שהוא אנוס בדבר.

להלכה פסק המחבר בשו"ע (אה"ע קלד, ה) שכדי שלא יהיה אונס של שבועה, צריך שיתירו השבועה קודם מתן הגט. אך אם התחייב הבעל לתת קנס כספי אם לא יגרש, אין זה אונס. הרמ"א מביא את דעת המחמירים בזה (הרשב"א הנ"ל), ומסכם שטוב לחוש לכתחילה ולפטרו מן הקנס. אבל אם כבר גירש מפני זה, הגט כשר, שהרי מתחילה לא אנסוהו על כך.

בית הדין הרבני הגדול לערעורים הכריע בשנת תשט"ז, שצריך לחוש לגט מעושה אם הבעל התחייב לשלם קנס (פסקי דין רבניים ח"ב עמ' 9). אבל בחזון-איש (הל' גיטין צט, ג) פסק שאין זה גט מעושה, אפילו אם נתחייב בקנס אם לא יתן הגט, כי אינו שונה מאדם שנותן גט מפני שרוצה ליפטר מלשלם שאר וכסות, שודאי לא חשוב כגט מעושה.

להלן, בס"ק ה, החזו"א אינו מקבל את הבנת בעל פתחי-תשובה בדעת רב מימון. לדעתו, כל שהתרצה בשעת כתיבת התנאים, אפילו כעת אינו מעונין בקיום התנאי, אינו חשוב כאונס. ואע"פ שהוא מוכרח עכשיו, אין זה כפיה, ודיינין ליה כרצון, שהוא הכריח את עצמו. לדעתו, גם הרשב"א סובר כך, והוא פסל רק גט שקודם נתינתו התחייב בפני השר, שאז מן הדין יכול לחזור בו, אלא שכופין אותו ע"פ השר שלא כדין.

מפסקי ערוך-השלחן (אה"ע קלד, כג-כה) עולה שבכל מקרה שבעת מתן הגט הבעל אינו רוצה בנתינתו - נחשב הדבר כגט מעושה. אבל אם בשעת הכפייה לא הזכירו במפורש שהכפייה היא בעבור הגט (היינו: לא אמרו לו אם לא תגרש אנו מכים אותך או לוקחים ממנו), אין זה גט מעושה. לפי זה, אם ינסחו הסכמה של הבעל למתן קנס, מבלי שיזכירו שהקנס תלוי בנכונותו לתת גט, אין בכך חשש לגט מעושה. בהתאם לכך הציע מו"ר הרז"נ גולדברג שליט"א לנסח את התחייבות הבעל כהתחייבות למזונות מוגדלים, מבלי להזכיר את התלות באי נכונות הבעל לתת את הגט.¹⁷

אלא שבמקרה כזה, שבו הבעל מתחייב למזונות מוגדלים, יש חשש שהתחייבות כזו תיחשב כאסמכתא, והבעל יוכל לטעון שלא עלה על דעתו שאי פעם יעמוד במצב כזה.¹⁸ כדי לעקוף שאלה זו, הציע מו"ר הרז"נ גולדברג שליט"א להוסיף שמתחייב על המזונות המוגדלים בשבועה, ואז לא חיישין לאסמכתא.

2. נוסח ההסכם המוצע

הסכם לכבוד הדדי

- א. הצדדים מתחייבים זה לזה שינהגו כבוד אחד בשני ולא ינסו לפתור חלוקי דעות ביניהם ע"י אלימות מכל סוג שהיא.
- ב. יש למחוק את המיותר - 1 או 2.

17. ע"פ רעיון זה נוסחה על ידו התחייבות של הבעל עבור איגוד הרבנים האורתודוקסיים בארה"ב, אשר קיבלה גם את אישורם של הרבנים עובדיה יוסף וח"י צימבליסט שליט"א. ראה על כך במאמרו של הרב ד' מישלוב שליט"א בכרך זה.

18. בענין זה עיין בפד"ר הנ"ל עמ' 14 17. שם מציין השיטות והסברות לכאן ולכאן.

1. הצדדים מסכימים שאם יקבע ע"י בית דין רבני ממלכתי שאין סיכוי לשלום בית, אזי מסכימים שני הצדדים לפעול על פי המלצת בית הדין, ולא להערים מכשולים ועיכובים למניעת מימוש המלצת בית הדין. בית הדין יסתמך בין השאר על חוות דעת מקצועית שתיתן ע"י מומחה שימונה על ידו.
2. הצדדים מסכימים שאם יעלו הנישואין על שרטון, כל צד יהיה רשאי לבקש לשקם את הנישואין ע"י ייעוץ מתאים. הצדדים מתחייבים לשתף פעולה עם היועץ. שכן היועץ ימומן בשווה ע"י שני הצדדים. נסיון זה לא ידחה את תחולת סעיף ג להלן.
- ג. יכול כל צד לשלוח הודעה במכתב רשום לצד השני, ובו הוא מודיע שאין הוא מסוגל לחיות עמו בשלום, והוא מבקש לממש את ההתחייבות המופיעה להלן (להלן: "יום ההודעה"). במקרה ואין כתובת למשלוח דואר רשום, יגיש אותו צד את הודעתו לערכאה השיפוטית, והיא תדאג להמציאה על פי התקנות.
- ד. "יום ההודעה" הראשון הוא היחיד הקובע לענין ההתחייבות ההדדית המובאת להלן. מצורפת בזאת התחייבות הדדית של שני הצדדים:

האיש:

1. האיש מתחייב לבת זוגו (האשה) דמי מזונות חודשיים כעבור 180 יום מ "יום ההודעה" אשר נשלחה ע"י האשה, בסך 1500 דולאר או 80 אחוזים מהמשכורת החודשית הממוצעת (נטו) בשנה שקדמה ליום הקרע (הגבוה מבין השניים).
2. (במקרה שקיבלו סעיף 11/) התחייבות זו תחול רק לאחר ההתנייה הנזכרת לעיל בסעיף 11/ב.
3. התחייבות זו של האיש אינה תלויה בהכנסותיה של האשה בין ממשכורת, שכר, רכוש או כל מקור אחר.
4. במקרה זה, האיש מוחל על כל זכות המוקנית לו על פי דין בהכנסות ובנכסים שיהיו לאישה, על אף חיובו למזונותיה הנזכר בסעיף 1.
5. התחייבות זו קיימת גם אם יטען האיש שהאישה מורדת, עוברת על דת וכיו"ב.
6. התחייבות זו בטלה אם כעבור 180 יום האישה או שלוחה לא הופיעו בפני בית הדין, או אם האשה אינה מוכנה לסיים את הנישואין.

האישה:

1. האישה מתחייבת לבן זוגה (האיש) דמי מזונות חודשיים כעבור 180 יום מ"יום ההודעה" אשר נשלחה ע"י האיש, בסך 1500 דולאר או 80 אחוזים מהמשכורת החודשית הממוצעת (נטו) בשנה שקדמה ליום הקרע. (הגבוה מבין השניים).
 2. (במקרה שקיבלו סעיף 11/) התחייבות זו תחול רק לאחר ההתנייה המבוארת לעיל בסעיף 11/ב.
 3. התחייבות זו של האישה אינה תלויה בהכנסותיו של האיש בין ממשכורת, שכר, רכוש או כל מקור אחר.
 4. במקרה זה, האישה מוחלת על כל זכות המוקנית לה על פי דין בהכנסות ובנכסים שיהיו לאיש.
 5. התחייבות זו קיימת גם אם תטען האישה שהאיש מורד, עובר על דת וכיו"ב.
 6. התחייבות זו בטלה אם כעבור 180 יום האיש או שלוחו לא הופיעו בפני בית הדין או אם האיש אינו מוכן לסיים את הנישואין.
- התחייבות זו מטרתה למנוע עגינות ואין בהסכם הנ"ל כדי לפגוע במזונות הילדים כמתחייב בדין ו/או כל סעד אחר העומד לרשותם.
- בני הזוג מבקשים לאשר את הסכם לכבוד הדדי כהסכם ממון.

כל ההתחייבויות בהסכם זה הן מעכשיו ובשעבוד גוף, ונעשו בב"ד חשוב לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות אלא ככל שטרי ממון הנוהגים בישראל כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל. תוקף הסכם זה כתוקף כל שטרות כתקנת חז"ל בביטול ובפסול כל המודעות ומודעי מודעות והעדים עליהם על כל הנ"ל קיבלו הצדדים בקנין המועיל על כל דבר לפי ענינו ובשבועה. ההסכם יקרא על ידי שני הצדדים. הצדדים מודיעים בזאת כי הם חותמים על ההסכם ברצונם החופשי וללא כל אילוץ, לאחר שהבינו את כל הכתוב בו. סעיף שאינו מוסכם ימחק על ידי העברת קו עליו וחתומת שני הצדדים בראשי תיבות על יד המחיקה. כל שינוי של הסכם זה יעשה בכתב בלבד ובאישור הערכאה המוסכמת.

ועל זה באנו על החתום:

האיש: _____ האשה: _____

חתומת עדי הקנין: _____ עד א: _____ עד ב: _____

חותמת רשם הנישואין או גוף מוסמך אחר: _____.

3. הערות לנוסח

א. סעי' א' הוא הצהרתי בלבד. אין לנו שום כח כיום למנוע מראש אלימות בין בני הזוג. אך מכל מקום הוספנו אותו, כי לדעתנו יש ערך מחנך להצהרות, גם אם אין להן 'שיניים', בבחינת "נשבועתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך".

ב. סעי' ב' באופציה הראשונה שלו, תפקידו להגביל את יכולת בני הזוג להחליט באופן חד צדדי על הגירושין. לכן מוצע שהפעלת ההתחייבויות תותנה בהסכמת גוף אובייקטיבי כמו בית הדין, שאכן אין מקום לנסות להגיע לשלום בית אלא חייבים 'לפרק את החבילה'. אך מכיון שאנו מעריכים שיהיו בני זוג שאינם מוכנים לתלות ענין מהותי זה בדעת אחרים, אלא הם מעוניינים שרק הם יוכלו להחליט האם ברצונם להפסיק את קשר הנישואים שביניהם, יש מקום להצעת אופציה שניה בסעי' ב', וכל זוג יבחר את הנראה לו.

ג. סעי' ד' מטרתו למנוע משלוח הודעה מהצד השני כדי לנטרל את ההודעה הראשונה וליצור כביכול הדדיות.

ד. ההתחייבות ההדדית, כוונתה למנוע את העיכוב בגט משני הצדדים. לשם כך נקבע תאריך (180 יום מיום ההודעה) כפוף להתניה שבסעי' ב'. שני בני הזוג מתחייבים שלא יעכבו את נתינת הגט. כל עיכוב בגט ע"י אחד הצדדים יגרור את הצד המעכב לשלם מזונות מוגדלים כפי שהתחייב. תשלום זה אינו מותנה ביכולתו הכלכלית של הצד השני או בהגדרתו ההלכית (כגון שיטען הבעל שהאשה היא מורדת) כפי שמבואר בסעי' 3, 4, 5.

ה. כאמור, אין בהתחייבות שום רמז להתניה של נתינת הגט. ההתחייבות היא למזונות מוגדלים מתאריך מסויים ואינו מוגבל בזמן. אנו מניחים שאם ינתן הגט שום בית דין לא יחייב במזונות את אחד הצדדים. על כן, אין צורך לרמוז אפילו שההתחייבות היא עד מתן הגט. ועיי"כ לא יוכל הבעל לטעון שחיוב המזונות כופה עליו מתן הגט. התחייבות זו מקבילה לדברי החזו"א וערוה"ש הנזכרים לעיל, שאין הבעל יכול לטעון שמחוייבותו למזונות כופה עליו גט. אמנם, לאישה אין צורך בנוסח זה, שהרי אין דין גט מעושה, אלא אצל האיש. ממילא, לא איכפת לנו אפילו תתנה במפורש את הקנס בנכונותה לקבל את הגט. אך כדי ליצור סימטריה בהתחייבות ניסחנו את ההתחייבות של האישה בלשון מקבילה.

- ו. סעי' 6 בא לנטרל אפשרות שהשולח את מכתב הבקשה לגט לא יבוא לביה"ד על מנת למלא את מחויבותו, מתוך רצון לקבל את הקנס המוגדל. כדי למנוע תופעה כזאת, מותנה ההתחייבות בכך שהצד השני לא יגרום לעיכוב במתן הגט.
- ז. כל ההתניות שבסוף ההסכם מטרתן למנוע ביטול ההסכם בגלל בעיות פרוצדורליות. כדי שכל הכלול בו יהיה בר תוקף.

ז. סיום

הצעותי המנויות לעיל פרושות בזה לפני הקהל. אין הן מנוסחות ואף לא מוצעות כתקנות שעל הרבנות הראשית לתקן. אכן, יש מקום לרתיעה מפני כל שינוי וחינוך, אולם התיאור שהבאנו בראש מאמרנו על הנעשה כיום בבתי הדין ובבתי המשפט לענייני משפחה מוכיח עד כמה השעה צריכה לכך. כמובן, הכל מוצע במסגרת ההלכה, כמבואר בגוף המאמר. מבחנה של ההצעה תהיה במידת קבלתה על ידי הציבור. אם היא טובה והשעה צריכה לכך, אזי ברור שהציבור יאמץ אותה. ואם לא, הרי שהיא תשקע מעצמה, ולנו תשאר הכוונה הטובה שהקב"ה מצרפה למעשה ושכר לימוד התורה.

נספח: תגובה להצעות

1. הערות עורך (איתמר ורפטיג)

לפנינו שתי הצעות: הסכם ממון שלא לפי ההלכה, והתחייבות למזונות כאמצעי ללחץ על גט. נפתח בזו השניה:

מניעת עגינות במקרה של פירוד ע"י התחייבות ממונית מראש נידונה באריכות בשני המאמרים הקודמים, של הרב מישלוב ושל הרב דייכובסקי, אך בהצעה הנוכחית יוצא כי הגט תלוי ברצונו של כל אחד מן הצדדים. בכל מצב של פירוד ללא סיכוי לשלום בית יחוייב הצד הנתבע במזונות מוגדלים שהתחייב להם. וזהו דבר שלא יעשה: צד שחשקה נפשו באחר (או באחרת) או שמאסה נפשו בבן זוגו ללא סיבה מוצדקת, יכריח את רעהו לגט. יתר על כן: לא רק שלא ישא בהפסד כספי, אלא גם ירויח, לפי ההצעה האחרת של שויון בחלוקת הנכסים. תלית הגט ברצונו של כל אחד מהצדדים - זוהי גישה מקובלת אצל חלק מן הגויים, אך לא אצלנו. בכל ההצעות הקודמות, הקובע בסופו של דבר הוא בית הדין, שבו תלו בני הזוג את התחייבותם. ביה"ד בודק אם הנתבע אשם, אם הוא צאית דינא, אם יש אמתלא כל שהיא וכיוצ"ב, ובהתאם לכך הוא מטיל חיוב כספי שיכול להביא לגט.

באשר להצעה הראשונה - שויון בחלוקת הכספים - זו מהפכה שלמה הממירה דין תורה בהסדר החוק הישראלי. אין הצדקה לכך, שהרי אף אם יש בעיה בהסבר ההלכה כיום (ראה להלן) אין זה אומר שעלינו למחוק חלקים מאבן-העזר בקלות רבה כל כך. השווה לתשובת הרשב"א המובאת בב"י חו"מ סי' כו. דברים כאלו נעשים בהדרגה, תוך מתניות והתייעצות עם רבנים יושבי על מדין.

לגופו של הסכם הממון לשיתוף נכסים - ויכוח בנושא הובא באריכות בתחומין יח, ויט, בין הרב ש' דייכובסקי והרב א' שרמן. כאן מדובר בהסכמה מראש של הצדדים להסדר, אך כהצעה כוללת אי אפשר להתעלם מן הקשיים שעמד עליהן הרב ש' דייכובסקי, למרות שהוא מצדד בהכרת ההלכה בהסדר החוק, וז"ל (תחומין יח עמ' 17): "חובותיו של הבעל... נשארו כולם בעינם - כולל מזונות לאשה ולילדים. מדור, רפואה וכו' - ואילו זכויותיו צומצמו... זכותו בנכסי מלוג נלקחה ממנו, ואילו חיובו במקביל - פדיונה כולל רפואה - נשאר. אם נקח ממנו גם את מחצית נכסיו, נמצא לוקה בכפלים... סיועה של האשה להחזקת הבית ולגידול הילדים משולם בחיוב המזונות - מדוע, בנוסף, יש צורך להעניק לה גם מחצית הרכוש...?"

המחבר במאמרו לעיל עונה על חלק מן השאלות - ביחס לכתובה הוא מציע שהאשה תוותר מראש, כאשר ערכה של מחצית הרכוש גבוה יותר מאשר חיובי הכתובה. אך מה לעניין המזונות? היכן השוויון, כאשר הוא נדרש לעבוד ולפרנס אותה, ואח"כ להתחלק עמה ברווחיו? (הרב דייכובסקי - תחומין יט עמ' 218 - מספר שוועדה של אנשי ציבור יושבת כעת על מדוכה זו).

באשר למזונות הילדים מציע המחבר, שהחובה תוטל בעקרון על שניהם בשווה. זוהי דרישה מרחיקת לכת. מעולם לא שמענו דרישה מן האשה כי תפרנס ילדיה. זו היא חובת האב, ורק כשאין לו אפשר לחייב בכך את האשה ולהקדימה על אחרים, מדין צדקה שמוטלת על הקרובים. והרי בזמן הנשואין איש לא הציע הטלת חובה על האשה לפרנסת הבית. כנראה, שעדיין החברה סבורה שחובת עבודה ופרנסה שייכת לבעל יותר מאשר לאשה. אם כן, במה שונים מזונות ילדיה?

עוד יש לזכור שהלכת השיתוף מתחילה בזמן "הקרע", אך יש והאשה מורדת או אף בוגדת, ולפי הדין אפילו מתנה שנתן לה בעלה כדין, חוזרת (שו"ע אה"ע עז, ב-ג). כל שכן בהסדר שבנוי על אומדנה, צריך להתחשב בכך, שעל דעת כן לא הקנה לה חצי מנכסיו.

ועוד הערה: אם ההסדר מיועד למצב של פירוד או סיום הנישואין, מדוע יש צורך שהוא יוותר על זכותו לנכסי מלוג? הרי בשעת הנשואין הם חיים בהרמוניה, והוא משתמש ברכוש הזה לעשות פירות לצורך רווח הבית (ראה שו"ע שם צ, ג); ובשעת הפירוד בין כך נכסים אלו רשומים על שמה, ולא תפסיד אותם בשעת החלוקה. עוד יש לחשוש כי לפני הקרע יבריחו הצדדים את הנכסים, כדי שלא יפלו לתוך סל הנכסים העומדים לחלוקה.

לאור האמור דומה שאין מנוס מלהכניס גוף שלישי, שפוט, שיתקן עיוותים שעלולים לצאת מחלוקה שווה. כמו שאין נחת בהרבה מקרים מהסדר ההלכה, כך אין נחת מהסדר כללי שמחלק בשווה, ללא התחשבות כאמור לעיל. לכן ראוי לתת שיקול דעת לבית הדין לתקן עיוותים בהתאם לנסיבות. הסדר דומה קיים כיום לפי סעיף 8, לחוק יחסי ממון בין בני זוג. תשל"ג - 1973, שמסמיק את השופט או את הדיין בנסיבות מיוחדות לשנות מהסדר איזון משאבים.

בסיכום ייאמר, כי לענ"ד, דווקא כיום, מאז שהחוק הנ"ל קובע הסדר איזון משאבים גם בבי"ד רבני, יש טעם לנצל את האפשרות החוקית של קבלת הסדר אחר לפני הנשואין, ולהציע הסדר איזון שיקח בחשבון את ההערות הנ"ל או הסדר של ההלכה, שיסמיק את בית הדין לפסוק פיצויים מוגדלים לאשה (ראה מאמרו של אמו"ר, ד"ר ז' ורהפטיג, סיני צח, עמ' נו-סז).

2. תשובות המחבר

לטענתו של המגיב, "זוהי גישה המקובלת אצל חלק מהגויים [להניח לבני זוג להתגרש ללא סיבה המקובלת על בית הדין], אך לא אצלנו." ראשית יודגש, שגם בהצעת ההסכם שבמאמר (ב/1) האלטרנטיבה הראשונה תולה את כל ההתחייבות בהכרעת בית הדין. אך ביודעינו שחלק מהציבור בישראל אינו מוכן לתלות את הזכות לתביעת גירושין בהכרעת ביה"ד, העלינו גם את האפשרות השניה.

כבר הובאה לעיל דעתם של הרמב"ם והרשב"ם שגם בטענת 'מאיס עלי' ניתן לכפות על הגט, משום "שאינה כשבויה אצלו שתיבעל לשנוי לה". אמנם לא נפסק כמותם לכוף את הבעל לתת גט, אולם טענה שכזו ראויה שתשמע בבית דין, ורשאי ביה"ד לסדר גט בשל טענה זו, ועל כן הוצע ההסכם הנ"ל.

עלינו לקחת בחשבון שבמקרים רבים עיכוב בסידור הגט מביא לקלקולים מוסריים ולריבוי ממזרים בישראל. דומה ש'מדיניות בת יענה' אינה מועילה במקרה דנן.

באשר להסכם חלוקת הממון - הצעתנו לא גובשה בחופזה. היא תלויה ועומדת לפחות מאז שנת תשל"ו (בחוברת שיצאה אז ע"י היועץ המשפטי לבתי הדין הרבניים). היא לא באה להמיר את הכתובה המסורתית בהסכם המוצע; והיא באה לאחר התייעצות עם דיינים, כמוכא בהערת השוליים הראשונה שבמאמר. עם כל זאת, אף אנו העלינו את הערכתנו בסוף המאמר, שאם אין צורך בהסכם והוא לא יתקבל בציבור, ממילא תשקע ההצעה ותיעלם.

המציאות הטופחת על פנינו מחייבת לבחון כל פתח לפתרון, כדוגמת הפרוזבול והיתר העיסקא בתחום דיני הממונות. ההתעלמות מהצורך בהסדר ממוני אחר בין האיש לאשה לא תשנה את המציאות. תקנות ממוניות השתנו לאורך כל ההסטוריה בהתאם לצרכים המתחדשים בכל תקופה.

לגבי ההערות להסכם:

א. אכן, בשונה מההלכה, המחייבת את הבעל בחיובים תחת זכויות, אנו מציעים לראות את הבעל ואת האשה כשותפים שווי זכויות וחובות בבית, על כל המשתמע מכך. דומני שרוב הזוגות כיום חפצים בנוהל זה, ובתוכם גם הזוגות הדתיים.

ב. הצעתנו בדבר מזונות הילדים לאחר הגירושין נובעת מההנחה שאם האשה מקבלת מחצית מהרכוש, הרי נעשו השניים שווי זכויות. על כן נראה כהגון שענין המזונות של הילדים ייבחן עניינית ע"י הרשות השיפוטית שתדון בתיק זה, כיצד לחלק את נטל המזונות בין השניים.

ג. הצעת ההסכם אינה טוענת לויתור הבעל על נכסי מלוג. להיפך, היא טוענת שבמשך כל תקופת הנישואין כל הנכסים ופירותיהם יפרנסו את המשפחה. הצורך בהסתלקות היא לשעת פירוד ח"ו, שאם נשארו פירות בעין הם שייכים לבעל הנכס, ובמקרה דנן - לאשה.